

JACEK ZIELIŃSKI, ANDRZEJ KOPACZ, MACIEJ ŚWIERBLEWSKI

ROZWÓJ CHIRURGII GDAŃSKIEJ W LATACH 1454 – 1945

THE DEVELOPMENT OF GDAŃSK'S SURGERY FROM 1454 TO 1945

Katedra i Klinika Chirurgii Onkologicznej AM w Gdańsku
kierownik: prof. dr Andrzej Kopacz

Celem pracy jest przedstawienie historii chirurgii gdańskiej od czasów powstania pierwszych lazaretów do końca drugiej wojny światowej. Materiał pochodzi ze źródeł archiwalnych oraz opracowań drukowanych.

Początki chirurgii gdańskiej sięgają XV wieku, a budynki, w których leczono chorych na ospę, nazywano domami ospy lub lazaretami. Utworzenie w 1580 roku katedry nauk przyrodniczych w Gimnazjum Akademickim, przyczyniło się do rozwoju wiedzy medycznej, a szczególnie anatomii człowieka dzięki podręcznikowi profesora Jana Adama Kulmusa (1689–1745).

W drugiej połowie XIX wieku powstały w Gdańsku dwa szpitale: Najświętszej Panny Marii oraz ewangelicki szpital sióstr diakonisek. W 1911 roku ukończono budowę Szpitala Miejskiego w Gdańsku, który został w 1935 roku nazwany Akademią Medycyny Praktycznej. Szczególnie zasłużonym profesorem w okresie istnienia Akademii Medycyny Praktycznej był Heinrich Klose (1879–1968).

W ciągu wieków możemy zaobserwować stały wzrost poziomu wiedzy medycznej, co świadczy o tym, że gdańska medycyna, w tym chirurgia, nie ustępowała medycynie i chirurgii europejskiej.

TRADYCJE CHIRURGII GDAŃSKIEJ W OKRESIE OD XV DO PIERWSZEJ POŁOWY XIX WIEKU

Tradycje chirurgii gdańskiej sięgają XV wieku. Podobnie jak na zachodzie, pierwsze zakładane szpitale miały charakter przytułków. Natomiast szpital zbliżony do współczesnego powstał dopiero na przełomie XV/XVI wieku. Początkowo służył chorym na ospę, dlatego nazywano go domem ospy lub lazaretem.

W Gdańsku lazaret położony był w okolicy dzisiejszej ulicy Dyrekcyjnej, który w XVII wieku stał się Szpitalem Miejskim. Znajdowało się w nim 15 sal chorych oraz sala operacyjna. W 1755 roku otrzymał własną aptekę [1]. W XIX wieku przebywało w nim około 600–700 chorych rocznie. Służył miastu do 1911 roku [2]. W kwietniu tego roku oddano do

użytku nowoczesny kompleks szpitala miejskiego, usytuowany na terenie dzisiejszej dzielnicy Gdańsk-Wrzeszcz.

Poziom ogólnej wiedzy adeptów chirurgii był dosyć wysoki, jeśli weźmie się pod uwagę liczbę szkół i poziom szkolnictwa gdańskiego, a szczególnie Gimnazjum Akademickiego [3, 4]. Już w 1580 roku utworzono tu katedrę nauk przyrodniczych, obejmującą anatomię i fizjologię człowieka. W 1611 roku powołano samodzielną katedrę medycyny, a w dwa lata później Joachim Oelhaf (1570–1630) dokonał pierwszej w Europie środkowej publicznej sekcji zwłok [5].

Wykonywane sekcje zwłok przyczyniły się nie tylko do rozwoju anatomii, ale umożliwiły poznanie budowy człowieka. Szczególnie pomocne okazały się następujące podręczniki: „Examen der Chirurgische Lehrlinge” oraz atlas anatomiczny „Tabulae anatomicae” Jana Adama Kulmusa (1689–1745), gdańskiego lekarza, anatoma i przyrodnika, profesora Gimnazjum Akademickiego, wydany w 1722 roku. Wiedza i umiejętności chirurgów gdańskich nie odbiegały od poziomu chirurgii europejskiej, co znajduje potwierdzenie w fakcie, że w XVII wieku przebywali w Gdańsku uczniowie ze Skandynawii, Niderlandów, Francji oraz Rosji. Poza takimi zabiegami, jak opatrywanie ran, nastawianie złamań i zwichnięć, przeprowadzano także trudniejsze operacje, m.in. trepanacje czy usuwanie guzów. Z niektórych danych wynika, że w 1788 roku wykonano amputację kończyn oraz gruczołu piersiowego [6].

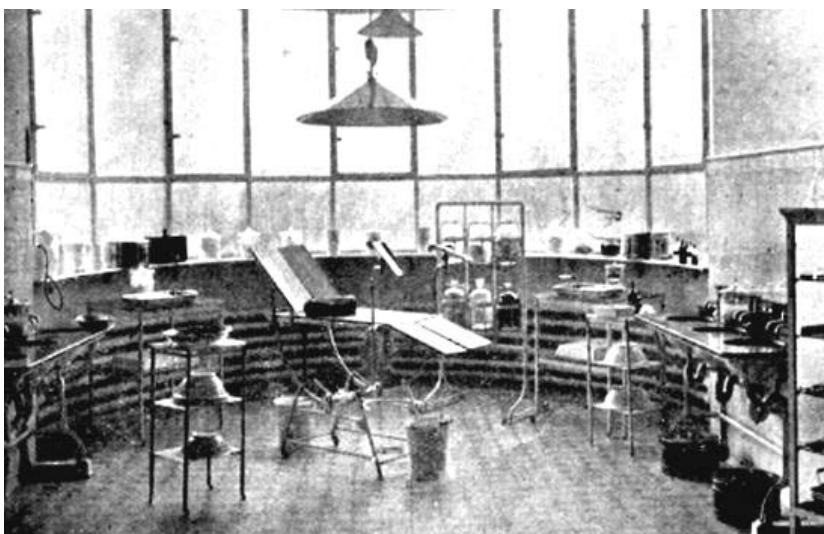
Rozwój medycyny w XIX wieku i wydzielenie się chirurgii jako odrębnej gałęzi miało niewątpliwy wpływ na podniesienie poziomu opieki medycznej w Gdańsku. Powołany w 1830 roku na ordynatora lazaretu Wilhelm Baum (1799–1883) postawił na wysokim poziomie opiekę chirurgiczną w tej placówce [7, 8].

SZPITALA GDAŃSKIE DRUGIEJ POŁOWY XIX WIEKU

W drugiej połowie XIX wieku powstają w Gdańsku niepubliczne szpitale: w 1852 roku katolicki szpital Najświętszej Panny Marii (NPM, prowadzony przez siostry boromeuszki, usytuowany przy obecnej ulicy Kieturakisa, a w 1857 roku ewangelicki szpital sióstr diakonisek, znajdujący się przy dzisiejszej ulicy Nowe Ogrody [9, 10].

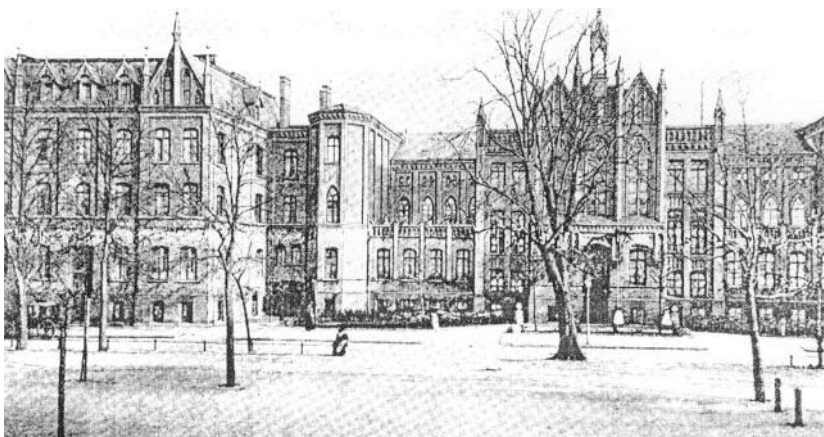
Szpital NPM w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku poddano rozbudowie. Na przełomie lat 1893–1894 wybudowano nowy gmach. Rozbudowę oddziału chirurgicznego ukończono w grudniu 1900 roku a prowadził ją Paul Schröter (1853–1913), który od października 1894 roku został ordynatorem tegoż oddziału [7]. Schröter studiował w Berlinie. Początkowo pracował jako lekarz wojskowy, a następnie przybył do Gdańska. Rozbudowę tego oddziału ukończono w grudniu 1900 roku [7]. Na pierwszym piętrze usytuowano dwie sale dla kobiet oraz salę operacyjną i dwie izolatki. Drugie piętro przeznaczone było dla mężczyzn, gdzie znajdowały się trzy sale chorych oraz podobnie jak na pierwszym piętrze – dwie izolatki. W okresie międzywojennym oddział wzbogacił się o ambulatorium, salę opatrunkową, laboratorium, aptekę, gabinet rentgenowski, ortopedyczny i kąpielowy [9].

Szpital sióstr diakonisek zawdzięczał swe powstanie działalności gdańskich protestantów zrzeszonych w organizacji dobroczynnej, mającej na celu opiekę nad biednymi i chorymi. W czasie pierwszej i drugiej wojny światowej, zmieniony częściowo na szpital wojskowy, uległ dewastacji i poważnym zniszczeniom, które zostały ostatecznie usunięte dopiero po kilku latach. Przyjmowanie pierwszych pacjentów na oddziały: chirurgiczny, ginekologiczny i internistyczny rozpoczęto już w połowie 1945 roku [11, 23].

Ryc. 1. Sala operacyjna w szpitalu NPM

Fig. 1. The operating theatre in the hospital of Holy Virgin

Ryc. 2. Szpital ss. Diakonisek z 1857 r.

Fig. 2. The Hospital of Deaconess Sisters from 1857

SZPITAL MIEJSKI W GDAŃSKU

W 1907 roku rozpoczęto budowę Szpitala Miejskiego, który miał odpowiadać współczesnym wymaganiom opieki zdrowotnej. Budowa szpitala została zlokalizowana przy obecnej ul. Dębinki. Dzięki położeniu między Gdańskiem a Wrzeszczem posiadał doskonałe połączenie

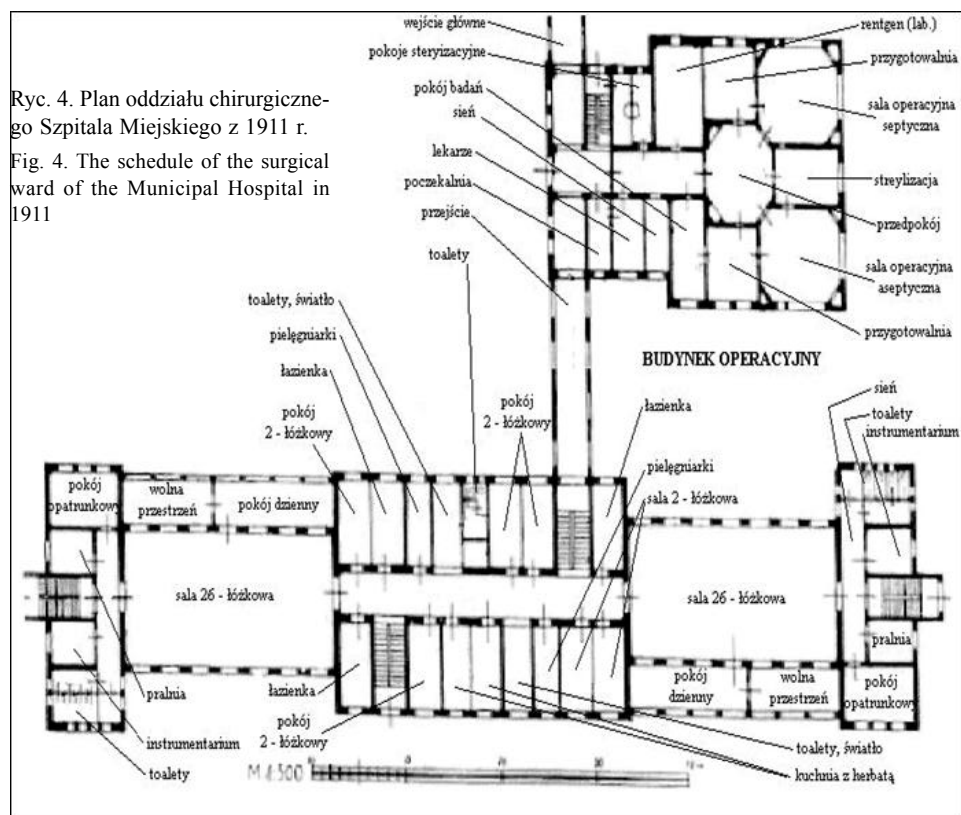

Ryc. 3. Budynek administracyjny Szpitala Miejskiego

Fig. 3. The administrative building of the Municipal Hospital

Ryc. 4. Plan oddziału chirurgicznego Szpitala Miejskiego z 1911 r.

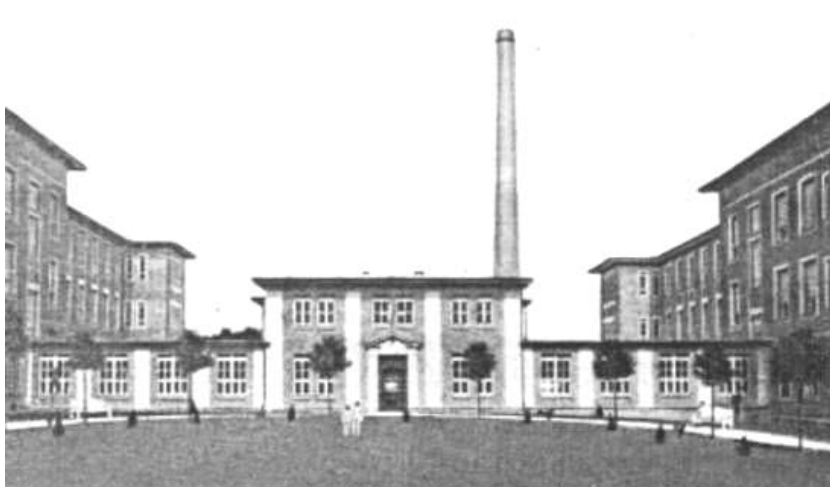
Fig. 4. The schedule of the surgical ward of the Municipal Hospital in 1911

z resztą miasta. Na owe czasy był to obiekt nowoczesny, złożony z 16 pawilonów o łącznej liczbie 700 łóżek. Ponadto obejmował pomieszczenia zarządu szpitala, prosektorium, bloku operacyjnego, gospodarczego, domu pielęgniarek, kotłowni, mieszkań dla lekarzy, urzędników i personelu. Cały kompleks liczył 26 budynków o powierzchni 157.572 m kw. Szpital w tym kształcie oddany został do użytku w 1911 roku [11].

Budynek obejmujący część chirurgiczną posiadał blok operacyjny, w którym znajdowało się małe septyczne ambulatorium, gdzie zaopatrywano świeże rany, pokój badań, pomieszczenie do masażu, galwanizacji i gabinet ginekologiczny. Jedną czwartą budynku zajmowały pomieszczenia z aparatami rentgenowskimi. Po przejściu tej przychodni znajdowały się dwa budynki połączone krytym przejściem, do którego przylegał budynek z salami operacyjnymi. Pierwszy gmach, składał się z trzech kondygnacji i mieścił 6 oddziałów: dwa aseptyczne męskie, dwa aseptyczne kobiece, dziecięcy, septyczny męski o łącznej liczbie 196 łóżek. Drugi 2-piętrowy budynek obejmował dwa septyczne oddziały kobiece i „oddział dyfteryczny” – łącznie 51 łóżek. Poszczególne oddziały składały się z jednej sali dużej i dwu, trzech małych, w których umieszczano świeżo operowanych lub ciężko chorych. Ponadto znajdowały się tam : stołówka, pokoje kąpielowe, pokoje badań, pokoje opatrunkowe i pomieszczenie sanitarne. Położony w środku tego kompleksu budynek 2-piętrowy stanowił blok operacyjny. Na piętrze znajdowała się aseptyczna sala operacyjna wraz z pokojem przygotowawczym oraz sala septyczna z pokojem przygotowawczym. Sale operacyjne o wymiarach 8,5 x 6 m, wysokie na 4,5 m miały podłogę i ściany wyłożone płytkami. Między salami znajdowało się pomieszczenie do sterylizacji. W budynku operacyjnym znajdował się pokój badań, w którym wykonywano endoskopię, pokój ordynatora, sekretariat chirurgii, laboratorium rentgenowskie. Na piętrze umieszczono magazyn, pracownię fotograficzną, pracownię mikrobiologiczną oraz dwa pokoje mieszkalne dla siostr operacyjnych [2].

Po pierwszej wojnie światowej, począwszy od 1921 roku nastąpiła stopniowa rozbudowa szpitala. W 1927 roku oddano do użytku Rentgenowski Instytut Diagnostyki i Terapii, a w 1933 roku, poza Centralnym Laboratorium, otwarto w klinice chirurgicznej oddział ortopedii

Ryc. 5. Budynek operacyjny Szpitala Miejskiego

Fig. 5. The operating building of the Municipal Hospital

i rehabilitacji. W 1934 roku Szpital Miejski dysponował miejscami dla około 1160 pacjentów, w tym 320 łózkami dla pacjentów chirurgicznych.

Omawiany szpital był w okresie międzywojennym najnowocześnieszą placówką na całym pobrzeżu Bałtyku. Zatrudnieni tu lekarze, w większości wysokiej klasy specjaliści, wyjeżdżali na tzw. wykłady wyjazdowe [11].

AKADEMIA MEDYCZYNY PRAKTYCZNEJ W GDAŃSKU

Utworzenie w 1935 roku Akademii Medycyny Praktycznej było następstwem rozwoju bazy i kadry Szpitala Miejskiego. W omawianym okresie było w nim zatrudnionych czterech profesorów, a wśród nich chirurg Heinrich Klose (1879–1968), który odbył gruntowne studia w Getyndze i Strasburgu, a specjalizację uzyskał we Frankfurcie nad Menem. Od 1924 roku kierował Kliniką Chirurgiczną gdańskiego Szpitala Miejskiego. Był wybitnym specjalistą chirurgii: ogólnej, jamy brzusznej, gruczołu piersiowego, twarzowo-szczękowej i farmakologii [12].

Ryc. 6. Profesor Heinrich Klose (1879–1968)

Fig. 6. Professor Heinrich Klose (1879–1968)

W nowo powstałej Akademii Klose objął funkcję dyrektora Katedry Chirurgii, przyczyniając się w znacznym stopniu do jej rozwoju [13]. Czynnikiem sprzyjającym była dobra organizacja opieki medycznej w Gdańsku, która nie odbiegała od poziomu europejskiego, a niekiedy nawet ją przewyższała [5, 14]. Decydowała o tym nie tylko dbałość władz miejskich o rozwój ośrodków medycznych: szpitali i przytułków, ale także powołanie instytucji higieniczno-sanitarnych, ośrodków przeciwdziałających chorobom zakaźnym [15, 16, 17, 18, 19], wydawanie odpowiednich zarządzeń sanitarnych [20, 21]. Lekarze pracujący w Gdańsku rekrutowali się spośród absolwentów uniwersytetów zachodnich [22].

WNIOSKI

Ten krótki przegląd dziejów medycyny gdańskiej, od czasów powstania pierwszych lazaretów do drugiej wojny światowej pokazuje, że gdańska medycyna nie ustępowała medycynie i chirurgii europejskiej. Gdańsk chłonał wszelkie „nowinki” naukowe. Ciągłość tej tradycji przerwała wojna, aby po 1945 roku w zmienionych warunkach politycznych, Gdańsk znowu stał się znaczącym ośrodkiem medycznym.

PIŚMIENNICTWO

1. Duisburg F.K.G.: Versuch einer historisch-topographischen Beschreibung der freien Stadt Danzig. Danzig 1809. – 2. Schmidt A.: Die chirurgische Abteilung des staedtischen Krankenhauses in Danzig. Dtsch. Z. Chir. 1921, 166, 1-9. – 3. Faber W.: Die polnische Sprache im Danziger Schul – und Kirchenwesen. Ztsch. Westpr. Geschichtsverein (ZWG) 1930, 70. – 4. Cieślak E.: Historia Gdańska, t. 2. Gdańsk 1982. – 5. Sokół S.: Medycyna w Gdańsku w dobie odrodzenia. Wrocław 1960. – 6. Sokół S.: Historia gdańskiego cechu chirurgów 1454 – 1820. Wrocław 1957. – 7. Gliński M.: Ludzie dziewiętnastowiecznego Gdańska. Informator biograficzny. Gdańsk 1994. – 8. Staatliche Akademie fuer Praktische Medizin zu Danzig. Zur Eroeffnungsfeier am 13. April 1935. Die Medizinische Welt: 1935, 9, 15. Fest - Ausgabe. – 9. Steffen F.: Geschichte des St. Marien-Krankenhauses und des mit ihm verbundenen katholischen Maedchenweisenhauses Danzing. Festschrift zum 75-jaehrigen Bestehen 1852 – 1927, Danzig 1927. – 10. Zum 50- jaehrigen Bestehen des aertztlichen Vereins zu Danzig am 18. Dezember 1926. Danzig 1926.
11. Berner A.: Die staedtische Krankenhaus in Danzig. – Dtsch. Med. Wschr. 1934, 36, 1356. – 12. Andrzejewski M.: Ludzie Wolnego Miasta Gdańska (1920–1939), Gdańsk 1997. – 13. Staatliche Akademie fuer Praktische Medizin zu Danzig. Verzeichnis der Vorlesungen im Winter-Halbjahr 1936–1937 und Sommer-Halbjahr 1937. Danzig 1936. – 14. Kubik K., Mokrzecki L.: Trzy wieki nauki gdańskiej. Wyd. 2. Wrocław 1976. – 15. Adressbuch fuer Danzig und Vororte 1921, Danzig 1921. – 16. Neues Adressbuch fuer Danzig 1905. Danzig 1905. – 17. Neues Adressbuch fuer Danzig. Danzig 1915. – 18. Neues Adressbuch fuer Danzig und Vororte 1900. Danzig 1900. – 19. Neues Adressbuch fuer Danzig und Vororte 1911. Danzig 1911. – 20. [Edikt des Rats von Danzig betreffend Schutzmassregeln gegen die weitere erbreitung der Pest, den 3. Sept. Anno 1709]. Danzig 1709.
21. Medicinal-Ordnung E.E. Raths der Stadt Danzig, publiciret Anno 1703. Danzig 1703. – 22. Schumann E.: Geschichte der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig 1713–1892. Danzig 1893. – 23. Stoba Cz.: Klinika Chirurgii Dziecięcej. Ann. Acad. Med. Gedan. 1995, 25, supl. 1, 229.

J. Zieliński, A. Kopacz, M. Świerblewski

THE DEVELOPMENT OF GDAŃSK'S SURGERY FROM 1454 TO 1945

Summary

The aim of this paper is to present the history of gdansk surgery from the beginning of lazarettoes to the end the Second World War . The material comes from archival records and printed papers.

The beginnings Gdańsk Surgery reach XV century and the buildings where smallpox was treated were called houses of smallpox or lazarettoes. The foundation of GA in 1580 contributed to the development of medical knowledge, and especially the knowledge about human anatomy thanks to the manuals of professor Jan Adam Kulmusa (1689–1745).

In the second half XIX century two hospitals come into being in Danzig: The Holy Virgin and evangelical hospital of Deaconess sisters. In 1911 building of Szpital Miejski in Danzig was finished which in 1935 called of the Academy of Practice Medicine. Henrich Klose (1879–1968) was an especially distinguished professor in the period of existence of the Academy of Practice Medicine.

Between 1454–1945 a constant increase in the level of medical knowledge can be observed which proves that Danzing medicine and surgery was equal to European medicine and surgery.

Adres: dr Jacek Zieliński
Klinika Chirurgii Onkologicznej AMG
Gdańsk ul. Dębinki 7
tel. 349 24 40
e-mail: jaziel@amg.gda.pl